

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Marika Kepsu

KIERRÄTYSMATERIAALEISTA KÄYTTÖESINEIKSI
– ASKARTELUOHJEITA PÄIVÄKOTI-IKÄISILLE

Opinnäytetyö 2013

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

KEPSU, MARIKA

Kierrätysmateriaaleista käyttöesineiksi

– askarteluohjeita päiväkotikäisille

Opinnäytetyö

37 sivua

Työn ohjaaja

Lehtori Miia Heikkinen

Toimeksiantaja

Ruusulaakson päiväkotikoti

Marraskuu 2013

Avainsanat

ympäristökasvatus, kierrätys, taidekasvatus, askartelu

Opinnäytetyön aiheena on Kierrätysmateriaaleista käyttöesineiksi – askarteluohjeita päiväkotikäisille. Opinnäytetyö käsittelee ympäristö- ja taidekasvatusta varhaiskasvatuksessa. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on välittää lapsille ympäristöä suojelevia arvoja ja opettaa lapsia kantamaan vastuuta ympäristöstään. Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä kierrätysajattelua päiväkodin arjessa. Tavoitteena on, että kierrätysmateriaalit otettaisiin päiväkodin askarteluissa jokaviikkoiseen käyttöön sekä se, että ympäristökasvatuksesta tulisi päiväkodin ja perheiden yhteinen asia.

Opinnäytetyön liitteenä on päiväkotikäisille suunnattu kierrätysaskarteluohjemateriaali käytännön työn tueksi päiväkodin henkilöstölle. Kierrätysaskarteluohjemateriaalin on tarkoitus olla helppokäyttöinen, myös niille työntekijöille, joiden vahvuutena ei ole askartelu. Aikuiset suhtautuvat eri tavoin lasten kanssa askarteluun. Toiset kokevat, että lasten on hankala tehdä asioita itse, ja toiset osaavat antaa lapselle aikaa tehdä itse. Askarteluohjeissa on vaihekuvat askarteluista, joten ohjeen mukaan on helppo edetä askarteluissa.

Askarteluohjeita on osittain kokeiltu Ruusulaakson päiväkodissa Kouvolassa 3–6-vuotiaiden ryhmissä. Askarteluohjemateriaalia voidaan käyttää kahdella eri tavalla. Ohjeista voidaan poimia joko yksittäinen kierrätysaskarteluohje, joka sopii päiväkodin viikko- tai kuukausisuunnitelmaan, tai sitä voidaan käyttää sellaisenaan toimintakauden askartelusuunnitelman runkona juhlapäivät huomioon ottaen. Ohjemateriaali on tarkoitettu helpottamaan suunnittelutyötä muutenkin kiireisessä ja vaativassa arjessa.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

KEPSU, MARIKA

Turning Recycled Materials into Articles for Daily Use

- Craft Instructions for Children in Kindergarten

Bachelor's Thesis

37 pages

Supervisor

Miia Heikkinen, Senior Lecturer

Commissioned by

Ruusulaakso Kindergarten

November 2013

Keywords

environmental education, recycling, art education, crafts

The study deals with the environmental and art education in early childhood education. The aims of environmental education are to teach the children environmental values and to teach them to take care of their own environment. The aim for this study was to make kindergarten to pay more attention to recycling and the use of recycled materials. The goal was that recycled materials would be a part in kindergarten's crafts every week and that environmental education would become a common interest between the kindergarten and the children's families.

The material that is an attachment to the study is oriented to the children in kindergarten and it is meant to help the kindergarten's staff in practice. Recycling-craft material is meant to be easy to use even for those workers whose strengths do not include crafting. Adults relate to crafting with the children in different ways. Others feel that it's difficult for the children to do things themselves while the others know how to give some space and time for them to do things on their own. These craft instructions include instructional pictures of how to do these crafts which can be used as a step-by-step guide in the crafting process.

These craft instructions have been partly tested in Ruusulaakso's kindergarten in Kouvola in the groups of 3-6- year old children. This crafts-material can be used in two different ways. You can either take one craft instruction that fits the kindergarten's weekly or monthly plan or it can be used as it is as a base for kindergarten's working season (after considering the holidays). This material is meant to ease the work spent on planning during the already hectic and demanding working days.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 KÄDENTAITOHARRASTUKSESTA OPINNÄYTETYÖKSI	6
2.1 Kouvolan kaupungin ympäristöohjelma	6
2.2 Ruusulaakson päiväkot	8
2.3 Kiinnostukseni kädentöihin	9
3 YMPÄRISTÖ- JA TAIDEKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA	10
3.1 Varhaiskasvatus	10
3.2 Lapsen kehitys ja kehitystehtävät neljännestä seitsemänteen ikävuoteen	12
3.3 Ympäristökasvatus	15
3.4 Taidekasvatus	20
3.5 Aiemmin aiheesta tehdyt opinnäytetyöt	22
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	23
4.1 Opinnäytetyön tavoitteet	23
4.2 Suunnitteluprosessin kuvaus	23
4.3 Askartelut lapsen kehitystä tukemassa	26
4.4 Lasten kanssa askartelemassa	28
5 PROSESSIN JA PRODUKTIN ARVIOINTI	32
5.1 Ammatillinen kasvu opinnäytetyöprosessissa	32
5.2 Askartelumateriaalin merkitys ja kehitysideat	34
LÄHTEET	36

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on produkti, jonka tavoitteena on luoda kierrätysaskarteluohjemateriaali, joka sisältää askarteluohjeita päiväkotikäikäisten kanssa tehtäviin askartelutöihin. Tarkoitukseni on antaa uusia raikkaita ideoita päiväkodin henkilökunnalle ja ohjata heitä huomaamaan lukuisat mahdollisuudet kierrätysmateriaalien käytössä. Työelämän yhteistyötaho on Ruusulaakson päiväkotikouvolassa, jossa askarteluita on kokeiltu 3–6-vuotiailla lapsilla. Ruusulaakson päiväkodissa on kiinnitetty huomiota ekologiseen ajatteluun ja kierrätykseen.

Ajatus kierrätysaskarteluohjemateriaalin tekemiseen lähti kiinnostuksestani kierrätyksestä ja kädentaitoja kohtaan. Olen työskennellyt useassa eri päiväkodissa, ja kokemukseni mukaan kierrätysmateriaaleja hyödynnetään lasten askartelussa melko vähän. Päiväkodeista lähtee kotiin paljon piirustuksia ja askartelutöitä. Askartelutyöt ovat kuitenkin suurimmaksi osaksi kartongista tehtyjä koristeita, jotka sitten joko säästetään laatikossa tai heitetään hetken päästä pois. Pohdin, voisivatko askartelutyöt päiväkodissa olla edes osittain sellaisia, jotka voitaisiin säästää ja joilla olisi jonkinlaista hyödyllistä käyttöä kotona. Mielestäni lasten ja aikuisten asennekasvatuksen tulisi muuttua siten, että arjen työssä ja toiminnassa voisi olla mahdollista tehdä ekologisia ja kestäviä ratkaisuja.

Olen huomannut, että nykyään kaikenlaisissa hankinnoissa pyritään säästämään. Pohdin, olisiko Ruusulaakson päiväkodilla käytettävissä materiaalia, jota ei tarvitsisi ostaa ja joka olisi menossa muuten roskikseen. Jokaisesta kodista sekä luonnosta löytyy usein paljon hyvää askartelumateriaalia. Materiaalikulussa on mahdollista tehdä konkreettisia säästöjä, kun askartelumateriaalit tulevat jatkossa yhä enemmän lasten ja työntekijöiden kotoa. Aktiivinen yhteistyö esimerkiksi kierrätysmateriaalien kokoamisessa vilkastuttaa ja tukee osaltaan päiväkodin ja kotien välistä yhteistyötä.

Päiväkodeissa työntekijöillä on yhä enemmän aikaa vieviä paperitöitä, ja ideoiden etsimiseen ei tahdo löytyä riittävästi aikaa. Tavoitteeni on ollut tehdä päiväkodin henkilökunnalle arjen suunnittelutyötä helpottamaan yksinkertainen ja helppokäyttöinen askarteluohjemateriaali, jossa on otettu erilaiset juhlapäivät huomioon.

Raportin alussa käsittelen opinnäytetyön taustoja. Teoriaosuudessa käsittelen varhaiskasvatusta, lapsen kehitystehtäviä, ympäristökasvatusta ja taidekasvatusta. Sen jälkeen käsittelen opinnäytetyön tavoitteita, suunnitteluprosessia, lasten kehitystehtäviä tukevia askarteluja sekä kokemuksia askartelusta lasten kanssa. Lopuksi kuvaan ammatillista kasvuani ja askarteluohjelmateriaalin merkitystä.

2 KÄDENTAITOHARRASTUKSESTA OPINNÄYTETYÖKSI

2.1 Kouvolan kaupungin ympäristöohjelma

Kouvolan kaupungin ympäristöohjelma 2012–2020 on koko kaupungin yhteinen ohjelma ympäristöystävällisemmän kaupungin luomiseksi. Tavoitteena on muun muassa tehostaa jätehuoltoa, säästää energiaa, huomioida ympäristönäkökulma kaupungin toiminnassa ja tarjota ympäristötietoutta kuntalaisille. Ympäristön säästämistavoitteiden lisäksi on mahdollista säästää myös merkittäviä summia kaupungin energia- ja jätehuoltokuluissa. (Karhunen 2013, 24.) Ohjelma toteuttaa myös Kymenlaakson Ilmasto- ja energiastategiaa sekä EU:n ja valtion asettamia tavoitteita. Ohjelman laatiminen on käynnistynyt kaupunginvaltuuston päätöksellä kesäkuussa 2011. Ympäristöystävällinen Kouvola voisi Kouvolan kaupunginvaltuuston linjauksen mukaan toimia ympäristöystävällisesti, pienentää hiilijalanjälkeään omassa toiminnassaan, tunnistaa ekologisuuden taloudelliset hyödyt, edistää ympäristötietoutta, seurata ympäristön tilaa, ulottaa ympäristövastuun koko konserniin ja yhteisöihin sekä sovittaa yhteen maankäytön, rakentamisen ja liikenteen ratkaisuja energiatehokkaasti. (Kouvolan kaupungin ympäristöohjelma 2012, 5.)

Alkukesästä 2013 julkaistussa ensimmäisessä vuosiraportissa, ympäristöohjelman toimenpiteiden tulokset näyttivät positiivisilta. Kasvihuonepäästöjen vähentämisessä on onnistuttu muun muassa uusiutuvien energianlähteiden käyttöä lisäämällä, jätemäärät ovat pienentyneet ja joukkoliikenteen käyttö on kasvanut. Kaupungin omistamien kiinteistöjen energiankulutus taas on kasvanut, mikä johtuu pääosin sähkönkulutuksen kasvusta. (Karhunen 2013, 24.)

Ympäristökasvatusta on tärkeää antaa jo päiväkodissa, koska sillä voidaan vaikuttaa lasten ja nuorten käyttäytymiseen ja valintoihin myös aikuisena.

Ympäristökasvatuksella voidaan tavoittaa suuri joukko kouvolaalaisia lapsia ja nuoria sekä heidän vanhempiaan. Kun ympäristöosaamista lisätään, oppivat työntekijät toimimaan työpaikoilla ympäristöystävällisemmin. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmiin on tavoitteeksi kirjattu kestävän kehityksen edistäminen. Kouvolan kaupunki on laatinut myös päiväkodeille jätteidenlajitteluohjeet. Päiväkoteihin on koulutettu ekotukihenkilöitä, jotka innostavat ja kannustavat toteuttamaan työpaikoilla pieniä ja suuria arjen ekotekoja. Kaikkiin Kouvolan päiväkoteihin on tarkoitus tehdä kestävän kehityksen toimenpideohjelma. Päiväkoteja kannustetaan osallistumaan valtakunnallisen tason kestävän kehityksen ohjelmiin, kuten Vihreään Lippuun. (Kouvolan kaupungin ympäristöohjelma 2012, 16–17.)

Vihreä Lippu on päiväkotien, oppilaitosten, koulujen sekä lasten ja nuorten vapaa-ajan toimijoiden kestävän kehityksen ohjelma ja kasvatustalon ympäristömerkki. Kun täyttää ohjelman kriteerit, saa ohjelman tunnuksena toimivan vihreän lipun käyttöoikeuden. Vihreä lippu -ohjelman periaatteita ovat lasten ja nuorten osallisuus, ympäristökuormituksen vähentäminen, kestävän kehityksen kasvatustalon arjessa, jatkuva parantaminen ja yhteistyö ympäröivän yhteiskunnan kanssa. (Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry 2013.)

Vihreän lipun käyttöoikeuden saamiseksi käydään läpi monivaiheinen prosessi. Kun päiväkotia on liittynyt ohjelmaan, se perustaa lapsista ja aikuisista koostuvan ympäristöraadin. Ympäristöraati suunnittelee, ohjaa ja arvioi toimintaa. Se valitsee yhden kuudesta teemasta: vesi, energia, jätteiden vähentäminen, lähiympäristö, kestävä kulutus tai yhteinen maapallo. Ensiksi tehdään alkukartoitus, jossa selvitetään, mikä on lähtötilanne ympäristökuormituksen, toimintatapojen ja ympäristötietoisuuden suhteen. Ympäristöraati asettaa projektille tavoitteet tulosten perusteella. Sitten laaditaan toimintasuunnitelma, johon kirjataan kartoituksen tulokset, tavoitteet ja suunnitelma toiminnasta, jolla päästään tavoitteisiin. Suomen Ympäristökasvatuksen Seura antaa siitä kirjallisen palautteen. Vihreä lippu -toimintaa jatketaan koko lukuvuoden tai kalenterivuoden ajan, jolloin uusia arkikäytäntöjä harjoitellaan, ympäristökuormitusta vähennetään, teemaa tutkitaan ja opiskellaan ja tehdään yhteistyötä lähiyhteisöjen kanssa. Loppukartoituksessa tuloksia verrataan alkukartoitukseen ja arvioidaan projektia kokonaisuutena. Lopuksi laaditaan raportti, jonka arvioi Suomen Ympäristökasvatuksen seura ja Vihreä lippu -toimikunta.

Päiväkoti saa kirjallisen palautteen toiminnastaan, ja jos toimikunta hyväksyy raportin, osallistuja saa Vihreän lipun käyttöoikeuden kahdeksi vuodeksi. Seuraavan lukukauden alussa aloitetaan uudella teemalla uusi projekti. (Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry 2013.)

Vihreä lippu on hyvä työkalu toteuttaa varhaiskasvatussuunnitelman kestävän kehityksen ja osallisuuden tavoitteita. Siinä korostetaan jatkuvaa parantamista, pitkäjännitteisyyttä ja suunnitelmallisuutta. Ohjelmaan osallistuvien kasvattajien mielestä Vihreä lippu tuo päiväkotiyhteisöön aitoa yhteisöllisyyttä. Lasten vanhemmille Vihreä lippu tarkoittaa uusia ympäristömyönteisiä toimintatapoja, jotka siirtyvät myös koteihin. (Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry 2013.)

Kouvolassa on kaksi Vihreä Lippu -koulua ja yksi Vihreä Lippu -päiväkoti, joka on Ekholmintien päiväkotia. Se on ollut ympäristöpainotteinen 2000-luvun alusta. Siellä vähennetään veden kulutusta, kierrätetään ja ulkoillaan luonnossa. Vanhaa tavaraa kierrätetään ahkerasti, esimerkiksi lasten tuomia vanhoja leluja lähetetään avustusjärjestöjen kautta Viroon ja Venäjälle. Päiväkodissa eletään lapsilähtöistä ekoarkea, jossa lapset vanhempineen ja henkilökunta ovat täysillä mukana. (Vallentin 2013, 24.)

2.2 Ruusulaakson päiväkotia

Ruusulaakson päiväkotia Kouvolassa on opinnäytetyöni työelämän yhteistyötaho. Päiväkoti on perustettu syksyllä 2007 kasvavan hoidontarpeen vuoksi. Ruusulaakso on ollut aluksi pieni yksikkö ja kasvanut vähitellen nykyiseen kokoonsa. Se toimii Valkealan seurakunnan tiloissa Niinirannan toimintakeskuksessa. (Ruusulaakson varhaiskasvatussuunnitelma 2012.) Päiväkodissa on tällä hetkellä neljä ryhmää, alle 3-vuotiaat Nuput, 3–4-vuotiaat Silmut, 5-vuotiaat Kukat ja 6-vuotiaat esikoululaiset Marjat. Nupuilla työskentelee yksi lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa, Silmuilla työskentelee yksi lastentarhanopettaja, kaksi lastenhoitajaa sekä yksi päiväkotityöntekijä, Kukilla työskentelee yksi lastentarhanopettaja ja yksi lastenhoitaja ja Marjoilla työskentelee kaksi lastentarhanopettajaa, yksi lastenhoitaja ja yksi lastenerityisohjaaja.

Ruusulaakson päiväkodissa pyritään luomaan kasvu-ympäristö, joka on emotionaalisesti ja fyysisesti turvallinen ja ilmapiiriltään myönteinen;

kasvuympäristö, joka innostaa lasta leikkimään, liikkumaan ja tutkimaan ja on joustava sekä mukautuu erilaisiin tilanteisiin. Tavoitteena on myös tarjota haasteita ja onnistumisen kokemuksia sekä kannustaa vuorovaikutukseen toisten kanssa. Päiväkodin arvot ovat leikki, avoimuus, kiireettömyys, lapsilähtöisyys, turvallisuus sekä yhteisöllisyys. (Ruusulaakson varhaiskasvatussuunnitelma 2012.)

Luonto- ja ympäristökasvatus huomioidaan monin tavoin Ruusulaaksossa. Lähimetsissä on mahdollista liikkua monipuolisesti. Metsässä ja rannalla seurataan vuodenaikojen vaihtelua. Luonnon läheisyys kannustaa lasta luonnon tutkimiseen. (Ruusulaakson varhaiskasvatussuunnitelma 2012.) Ruusulaakson päiväkodissa on kiinnitetty huomiota ekologiseen ajatteluun ja kierrätykseen. Päiväkodissa käytetään paljon kierrätystavaraa, huonekaluja ja leluja. Jokaisessa ryhmässä kierrätetään paperit sekä kartongit ja päiväkodissa on myös biojätekeräys. Useana vuonna päiväkotiin ei ole tilattu muuta askartelumateriaalia kuin liimoja, värejä ja kartonkeja. Koko talossa pyritään kiinnittämään huomiota turhien valojen sammuttamiseen ja mahdollisimman vähäiseen veden käyttämiseen. Päiväkodissa opetellaan vastuunkantoa ympäristöstä. Eteisessä on ilmoitustaulu, johon vanhemmat ja päiväkodin työntekijät voivat laittaa myydään/ ostetaan/ vaihdetaan/ ja annetaan-ilmoituksia. Ekotukihenkilön aloittaessa päiväkodissa vuosi sitten järjestettiin ”kuukauden ekoteko” -haasteita työyhteisölle, esimerkiksi ”Yksi paperi riittää käsien kuivaamiseen”, ”Hyödynnä luonnon valoa”, ”Tule töihin kävellen tai pyörällä”.

2.3 Kiinnostukseni kädentöihin

Olen harrastanut käsillä tekemistä pienestä pitäen. Koulussa käsityöt ovat olleet lempiaineeni aina lukion loppuun saakka. Olen aina ollut kiinnostunut kokeilemaan uutta ja erilaisia käsityön tekniikoita. Olen työskennellyt useassa eri päiväkodissa sekä seurakunnassa nuorisotyönohjaajana. Työssäni olen päässyt askartelemaan ja tekemään kädentöitä niin pienten lasten kuin vähän isompienkin lasten sekä nuorien ja vanhusten kanssa.

Käsityöt ovat henkilökohtainen voimavarani ja lähellä sydäntäni. Erilaisilla kädentöillä on mahdollista ilmaista itseään ilman sanoja. Mielestäni kädentööt saavat aikaan monenlaista hyvää ihmisessä. Niitä tehdessä on mahdollista tuntea suurta iloa, kun saa aikaan jotakin kaunista ja näkyvää. Kädentöiden tekeminen vapauttaa monia stressistä. Väreillä pystyy purkamaan tunteita ilman sanoja ja siten helpottamaan oloa

ja joskus löytämään myös vastauksia kysymyksiin. Kädentöissä ei ole oikeita ja vääriä vastauksia, vaan jokainen saa käyttää omaa luovuuttaan. Vain mielikuvitus on rajana kädentöitä suunniteltaessa ja tehtäessä. Kädentyöt antavat mahdollisuuksia vaikeidenkin asioiden käsittelyyn eri tavoin, ja siksi pidän niiden hyödyntämisestä myös työssäni.

Pidän erilaisten tavaroiden ja tekstiilien uusiokäytöstä ja kierrättämisestä ja harrastan niitä niin paljon, kuin minulla riittää aikaa ja ideoita. Pysin toiminnassani huomioimaan luontoa monin eri tavoin. Pohtiessani opinnäytetyöni aihetta halusin tehdä jotakin kiinnostavaa, hyödyllistä, konkreettista ja käytännönläheistä. Siitä syntyi ajatus tehdä ohjeisto kierrätysaskartelumateriaalin hyödyntämisestä. Olen töissä Ruusulaakson päiväkodissa 3–4-vuotiaiden Silmujen ryhmässä ja pääsin kokeilemaan suunnittelemani askarteluja heidän kanssaan. Pysin itse välttämään kaikkea turhaa ja ajattelin, että myös perheille ja lapsille voisi olla iloa siitä, että päiväkotiaskarteluilla olisi kotona jotakin käyttöä ja ne pääsisivät näkyville muistuttamaan lasten taidoista ja kyvyistä. Monet kodit ovat jo täynnä kaikenlaisia koristeita ja turhia esineitä, eikä niitä kaivata lisää päiväkodista.

Ajatuksenani oli tehdä askarteluohjemateriaali, joka innostaa niin aikuisia kuin lapsiakin kierrättämään. Halusin tehdä ohjemateriaalin, jota olisi kenen tahansa helppo käyttää lyhyelläkin tutustumisella ja josta voi ottaa vain yhden askarteluohjeen tai jonka pohjalta voi suunnitella kokonaisen toimintakauden kädentaitotuokiot.

3 YMPÄRISTÖ- JA TAIDEKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka tapahtuu pienten lasten eri elämänpiireissä ja jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Jotta perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaisi lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden, tarvitaan vanhempien ja varhaiskasvatushenkilöstön kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta. Yhteiskunta järjestää, valvoo ja tukee varhaiskasvatusta, joka koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista

vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa ja siinä lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Lähtökohtana on kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Ammattitaitoinen henkilöstö on varhaiskasvatuksen keskeinen voimavara. Jotta saataisiin tuotettua laadukasta varhaiskasvatusta, on koko kasvatusyhteisöllä ja jokaisella yksittäisellä kasvattajalla oltava vahva ammatillinen osaaminen. Varhaiskasvatusta järjestetään valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimpiä ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. Varhaiskasvatuspalveluja tuottavat eri tahot - kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat ja seurakunnat. Esiopetus on suunnitelmallista opetusta ja kasvatusta, jota tarjotaan vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisesti etenevän jatkumon muodostavat varhaiskasvatus, esiopetus osana varhaiskasvatusta ja perusopetus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11–12.)

Kasvattajalta vaaditaan sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tarpeisiin ja tunteisiin. Kasvattajan tehtävänä on luoda hyvä ilmapiiri niin lasten kuin aikuistenkin yhteisöön. Hyvässä ilmapiirissä lapset voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Kasvattajat pitävät huolta lapselle tärkeistä ihmissuhteista. He suunnittelevat toimintaa ja rakentavat lapsille sopivan ympäristön, jossa on mahdollisuus oppia ja kasvaa. Kasvattajan tehtävänä on kannustaa lasta omatoimisuuteen niin, että lapsi kokee iloa osaamisestaan, mutta saa myös apua sitä tarvitessaan. Kasvattajat kertovat lapsille mm. ympäristön avulla aiempien sukupolvien kokemuksia ja kulttuuriperintöä. Kasvattajien tehtävänä on dokumentoida, arvioida ja pyrkiä jatkuvasti kehittämään omaa toimintaansa. He ylläpitävät ja kehittävät ammatillista osaamistaan. Heidän täytyy tiedostaa varhaiskasvatuksen muuttuvat tarpeet ja kehittyvän maailman uudet haasteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 16–17.)

Varhaiskasvatusympäristö muodostuu sosiaalisten, psyykkisten ja fyysisten tekijöiden kokonaisuudesta. Varhaiskasvatusympäristöön kuuluvat rakennetut tilat, lähiympäristö, erilaiset materiaalit ja välineet ja toiminnallisesti eri tilanteisiin liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt. Oppimiseen innostava monipuolinen ja joustava ympäristö on tärkeä, koska se herättää lapsissa mielenkiintoa, kokeilunhalua ja

uteliaisuutta. Suunniteltaessa varhaiskasvatusympäristöä on otettava huomioon sekä toiminnalliset että esteettiset näkökulmat. Kun ympäristö on rakennettu hyvin, se on viihtyisä ja kannustaa lasta leikkimään, tutkimaan, liikkumaan, toimimaan ja ilmaisemaan itseään monin eri tavoin. Lapset voivat myös osallistua tilojen ja välineiden suunnitteluun, kun se on osa erilaisten sisältöjen ja teemojen toteuttamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17–18.)

Varhaiskasvatuksen ilmapiirin pitää olla myönteinen, turvallinen ja sen tulee ottaa huomioon lasten terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät tekijät. Tilojen suunnittelu on tärkeää, koska sillä voidaan edesauttaa erilaisten ja erikokoisten vertaisryhmien toimintaa ja vaikuttaa lasten ja kasvattajien väliseen vuorovaikutukseen. Kun varhaiskasvatusympäristö on suunniteltu hyvin, se kannustaa toimimaan pienryhmissä, jotka tukevat keskusteluilmapiiriä ja vuorovaikutusta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17–18.)

3.2 Lapsen kehitys ja kehitystehtävät neljänestä seitsemänteen ikävuoteen

Kehitys jaetaan tavallisesti seuraavasti: fyysinen ja motorinen kehitys, kognitiivinen kehitys, psykososiaalinen tai sosioemotionaalinen kehitys. Fyysiseen ja motoriseen kehitykseen kuuluvat biologiset muutokset ja motoriikka. Kognitiiviseen kehitykseen kuuluvat kieli ja puhe, havainnot, tietoisuus ja ajattelu, oppiminen ja muisti sekä älylliset taidot ja ongelmanratkaisutaidot. Psykososiaaliseen tai sosioemotionaaliseen kehitykseen kuuluvat tunne-elämän kehitys, sosiaalinen kehitys, psykoseksuaalinen kehitys ja persoonallisuuden kehitys. (Vilkko-Riihelä 2008, 52.)

Lapsen motorisessa kehityksessä on kolme päälinjaa. Kefalokaudaalisesti eli päästä jalkoihin kehittyy lihasten säätely. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi oppii pään hallinnan ennen alavartalon hallintaa. Proksimodistaalisesti eli keskeltä äärialueille kehittyy lihasten säätely. Lapsella tämä näkyy siinä, että hän hallitsee olkavarsien liikkeet ennen kyynärvarsien liikkeitä ja ranteen liikkeet ennen hienomotoriikkaa vaativia sormiliikkeitä. Kehitys etenee kokonaisvaltaisista liikkeistä eriytyneisiin liikkeisiin. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 47.)

Lapsen kehitykseen kuuluu herkkyyyskausia, joiden aikana lapsi on erityisen herkkä oppimaan ja omaksumaan jonkin tietyn uuden toiminnan. Herkkyyyskauden aikana lapsen on helpointa oppia tietyt toiminnot. Jotkut asiat lapsen kehityksessä on opittava

tietyn ikäkauden aikana, ja näitä kausia kutsutaan kriittisiksi kausiksi. Kriittisen kauden aikana lapsi tarvitsee virikkeitä erilaisten toimintojen kehittymiseksi. Kriittisen kauden jälkeen oppiminen voi olla vaikeaa tai lähes mahdotonta, jos lapsi ei ole saanut kriittisen kauden aikana sopivia virikkeitä näiden osa-alueiden kehitykseen. Motoristen taitojen kehityksessä kriittinen kausi on sikiöajan ja viidennen ikävuoden välillä. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 12.) Siksi päiväkodissakin tulee tarjota lapsille erilaisia virikkeitä ja harjoitella monenlaisia motorisia taitoja.

Neljäs ikävuosi

Neljännän ikävuoden aikana (3–4 v) lapsen tietovarasto karttuu miksi- ja miten-kysymysten kautta. Lasta kiinnostaa luontoon, vuodenaikojen kiertoon, yhteiskuntaan ja ihmisten toimintaan tutustuminen. Erilaiset aika- ja tilakäsitteet selkenevät ja lapsi oppii seuraamaan vuorokaudenaikojen vaihtelua. Lapsi oppii erilaiset muodot ja värit. Lapsen minäkuva rakentuu, jolloin aikuisen tulisi tukea lasta myönteisen minäkuvan rakentumisessa. Lapsi alkaa omaksua käytöstapoja. Lapsen tunneilmaisut kehittyvät. Ystävyysuhteet kehittyvät ja yhteisleikki rakentuu pikku hiljaa kestävämmäksi. Lapsella on vilkas mielikuvitus, ja hän saattaa pitää sellaisia asioita totena, joita ei ole tapahtunutkaan. Lapselle osoitetaan, että hänkin voi omalta osaltaan kantaa vastuuta tietyistä asioista, välittää luonnosta ja muista ihmisistä. Lapsen keskeisin ilmaisutapa on liikkuminen ja lapsen keho toimii ilmaisun välineenä. Lapsen liikunnalliset valmiudet kehittyvät. Lapsi oppii piirtämään oman kuvansa yksityiskohtaisemmin. Lapsi hahmottaa oikean ja vasemman. (Hongisto-Åberg, Lindeberg-Piironen & Mäkinen 1993, 46–47.)

Neljännän ikävuoden aikana lapsi osaa normaalisti seuraavat karkeamotoriset taidot: potkia palloa, ottaa vauhtia keinusssa, heittää tennispalloa, kävellä takaperin ja sivuttain sekä riippua käsillä tangosta (Nurmiranta ym. 2009, 20). Lisäksi lapsi osaa hyppiä molemmilla jaloilla, ajaa kolmipyöräistä pyörää, jäljitellä motorisia taitoja toisten mallista sekä pukea ja napittaa vaatteensa (Karling, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2009, 130). Neljännän ikävuoden hienomotoriset kehitystehtävät ovat, että lapsi osaa leikata saksilla, pujottaa lankaan pieniä helmiä, liimata paperinpalasia ja koota pieniä palapelejä (Nurmiranta ym. 2009, 20). Lapsi osaa myös piirtää ympyrän ja viivan, hän pitää kynää välillä vasemmassa välillä oikeassa kädessä ja osaa pukea ja riisua vaatteita (Karling ym. 2009, 130).

Viides ja kuudes ikävuosi

Viidennen ja kuudennen ikävuoden (4–6 v) aikana lapsi kiinnostuu entistä enemmän kaikesta, mitä hänen ympärillään tapahtuu. Erilaiset käsitteet selkiytyvät, kuten kokosuhteet, aikakäsitteet ja avaruudelliset käsitteet. Lapsi hahmottaa omaan maailmaansa liittyvät syy- ja seuraussuhteet. Historia alkaa kiinnostaa häntä. Lapsi tarkastelee ympäristöään uudella tavalla, rakenteelliselta kannalta. Hän opettelee yhteisleikeissä ottamaan huomioon toisten lasten toiveita. Lapsi pystyy luomaan ja kokemaan me-henkeä. Hän on ahkera ja haluaa oppia uusia asioita. Lapsi opettelee sääntöleikkejä ja -pelejä. Moraalikäsitykset alkavat kehittyä ja hän oppii erottamaan hyvän ja pahan. Hän arvioi ympäristöään sen perusteella mitä hän näkee. Lapselle saattaa olla vaikeaa häviäminen pelissä tai leikissä. Hän pitää liikunnallisten perusvalmiuksien harjoittamisesta. Lapsi pitää rakentelusta ja askartelusta ja pystyy myös monimutkaisiin suorituksiin. (Hongisto-Åberg ym. 1993, 48–49.)

Lapsen karkeamotoriset kehitystehtävät viidentenä ikävuotena ovat: osata hyppiä taaksepäin, laukata, saada pallo kiinni ja kävellä eteenpäin lyhyen matkaa puomilla (Nurmiranta ym. 2009, 20). Lapsen tulisi osata myös hypätä yhdellä jalalla ja kävellä portaat alas vuoroaskelin (Karling ym. 2009, 130). Viidentenä ikävuotena lapsen hienomotoriikan tulisi kehittyä niin, että hän osaa leikata suoraa viivaa pitkin, teipata paperia, rakentaa legoilla hahmoja, kääriä pienen esineen paperiin ja ruuvata kiinni pullon korkin (Nurmiranta ym. 2009, 20). Lisäksi lapsi osaa piirtää neliön mallista ja piirtää kolme osaa ihmiseen (Karling ym. 2009, 130).

Kuudentena ikävuotena lapsen kehitystehtävät karkeamotorisesti ovat seuraavat: lapsi jaksaa kantaa useamman kilon painoista esinettä, hän harjoittelee luistelua, hiihtoa ja uimista. Hän osaa lyödä palloa mailalla, hypätä narua, ajaa polkupyörällä apupyörillä ja alkaa opetella ilman apupyörillä ajoa. (Nurmiranta ym. 2009, 20.) Lisäksi lapsi pystyy kävelemään kapeaa viivaa pitkin, osaa hyppiä kummallakin jalalla erikseen, lapsen tasapaino on riittävä kiipeilemiseen ja kaikki motorisen kehityksen perusvalmiudet ovat olemassa (Karling ym. 2009, 130). Kuudentena ikävuotena lapsen tulisi osata hienomotorisesti seuraavat taidot: lyödä vasaralla naula pehmeään puuhun, käyttää nitojaa, teroitinta, pyyhekumia ja klemmaria, osata liimata, osata muovilla hahmoja muovailuvahalla ja osata näyttää pyydettyä 0–10 sormeaa

(Nurmiranta ym. 2009, 20). Lapsen tulisi osata myös piirtää tähti ja kolmio ja kirjoittaa oma nimensä (Karling ym. 2009, 130).

Seitsemäs ikävuosi

Seitsemännen (6–7 v) ikävuoden aikana lapsen maailmankuva laajenee ja hän ymmärtää, että kotimaan ulkopuolella on muita maita. Hän kantaa huolta maailmalla tapahtuvista asioista, kuten sodista. Lapsi ymmärtää lukukäsitteitä ja voi opetella lukemaan ja laskemaan helppoja tehtäviä. Hänelle muodostuu kuva ajan yksiköistä. Lapsi on kiinnostunut erilaisista prosesseista, kuten mitä tapahtuu kun lumi sulaa. Tunne-elämä saattaa olla epävakaa. Lapsi nauttii oman ilmaisutapansa löytämisestä. Esteettiset elämykset ovat tärkeitä. Roolileikit kertovat lapsesta. Lasta mietityttävät eettiset kysymykset ja sääntöjen noudattaminen on tärkeää. Lapsi kehittää tasapainoaan, mutta hänen liikunnallisissa valmiuksissa saattaa tapahtua hetkellisesti taantumaa. Lapset pitävät ryhmän yhteisistä liikunta- ja sääntöleikeistä. (Hongisto-Åberg ym. 1993, 50–51.) Seitsemäntenä ikävuotena lasta kiinnostavat koululaisen taidot, kuten piirtäminen, kirjaimet, numerot ja erilaiset kynätehtävät. Sorminäppäryys kehittyy ja lapsi tykkää askarrella ja piirtää ja lapsi opettelee solmimaan kengännauhoja sekä kuorimaan perunoita. (Järvinen ym. 2009, 64.)

3.3 Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatukselle on monia määritelmiä, mutta kaikilla niillä on yhteinen tavoite, joka on auttaa kasvattajia ja lapsia luomaan ekologisesti kestävämpi yhteiskunta. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on välittää ympäristöä suojelevia arvoja ja opettaa keinoja, joilla ihminen voi kantaa paremmin vastuuta ympäristöstään. Ympäristökasvatuksessa aikuinen ja lapsi käsittelevät tietoa, jonka he hankkivat tarkastellessaan ympäristöä ja toimiessaan siinä kaikissa arkipäivän tilanteissa. Kasvattajien tulisiikin tietoisesti sovittaa yhteen elämänarvot ja käyttäytymistavat, koska lapset oppivat jo hyvin varhain ympäristöä arvostavan elämäntavan aikuisen mallia seuraamalla. Ympäristökasvatukselle perustan luovat yhteiset hetket, joissa aikuinen ja lapsi pohtivat ympäristön arvoa ja havainnoivat sen kauneutta ja rumuutta. Tärkeää on lapselle ja aikuiselle muodostuva omakohtainen suhde ympäristöön. Ensin on löydettävä yhteiset arvot pohtimalla asioita, sen jälkeen niihin on sitouduttava, minkä jälkeen päästään toimimaan ympäristön hyväksi. (Mäkivaara & Sarviaho 1999, 10.)

Kestävä kehitys on osa ympäristökasvatusta, joka kuuluu varhaiskasvatukseen. Kestävän kehityksen päämäärä on kasvattaa ympäristötietoisia lapsia, jotka sitoutuvat kestäväan elämäntapaan ja osaavat rakentaa tulevaisuutta kestäville ratkaisuille ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Nämä tarkoittavat muun muassa ilmastonmuutoksen hidastamista, luonnonvarojen kestävää käyttöä, hyvinvoinnin edellytysten siirtämistä sukupolvelta toiselle, luonnonvarojen ja energian käytön minimointia sekä ympäristövastuullisuutta kuluttamisessa. Kestävän kehityksen periaatteisiin kuuluu muun muassa pyrkimys muuttaa yhteiskunnan käyttäytymismalleja ympäristöä kuluttavista toimintatavoista ympäristöä säästäviin tapoihin. Päämääränä kestävän kehityksen kasvatuksessa ja koulutuksessa on lisätä valmiuksia ja motivaatiota toimia ympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin puolesta. Ympäristökasvatuksessa tarvitaan tiedon ohella kokemuksia, elämyksiä ja omaa toimintaa, jotka vahvistavat suhdetta luontoon ja motivoivat ympäristövastuullisiin valintoihin omassa elämässä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 109–110.)

Ympäristökasvatus on tärkeä osa lasten kasvatusta ja se on läsnä kaikissa tilanteissa, joissa lasta ohjataan ja kannustetaan luovuuteen, huolenpitoon, toisten huomioon ottamiseen, säästävyyteen, itse tekemiseen, korjaamiseen ja vaikuttamiseen. Pienten lasten ympäristökasvatus perustuu myönteisten elämyksien saamiseen luonnosta ja ympäristöstä. Myönteisiä elämyksiä voi saada monenlaisista asioista, kuten jännittävästä seikkailusta, onnistumisen ja selviytymisen tunteesta, hienosta omasta oivalluksesta, jonkin kauniin näkemisestä tai hyvänmakuisen asian maistamisesta. On tärkeää, että lapset pääsevät tutustumaan ympäristöön ja kartuttavat samalla tietoa. Aikuinen suuntaa lapsen havaintoja oikeaan suuntaan ja antaa mahdollisuuden omien havaintojen tekoon. Pienten lasten ympäristökasvatus on tekemistä, toimintaa ja osallistumista. Ympäristökasvattajan tulee olla ennen kaikkea innostunut asiasta ja kiinnostunut lapsesta. Ympäristökasvatuksen päämääriä ovat kasvu vastuuseen toisista ihmisistä ja luonnosta, elämän kunnioittaminen sen kaikissa muodoissa ja myönteinen palkitseva luontosuhde. Lapset oppivat eniten ennen kouluikää, ja siksi on tärkeää jo päiväkotiyksikössä opettaa heitä suojelemaan ympäristöä. (Kurtio & Kurki 1999, 6–7, 9.)

Ympäristökasvatusta voidaan toteuttaa päiväkodin arjessa monin eri tavoin. Monissa päiväkodeissa on käytössä kompostorit. Lapset voidaan ottaa mukaan kompostoinnin eri työvaiheisiin. Päiväkodeissa syntyy paljon jätettä, ja siksi jätemääriä kannattaakin

tarkkailla. Mitä kaikkea jätteestä voidaan kierrättää ja ehkäpä uusiokäyttää? Lapsia voidaan innostaa kierrätykseen esimerkiksi askartelemalla kierrätysmateriaaleista. Päiväkodissa voidaan myös järjestää tavaroiden vaihtopäivä, jonne vanhemmat voivat tuoda lastensa kanssa esim. pieneksi jääneet vaatteet, lelut ja kirjat vaihdettaviksi johonkin tarpeelliseen, tai kirpputori esimerkiksi päiväkodin retkitoiminnan hyväksi. Energian säästöä aikuiset voivat opetella yhdessä lasten kanssa sammuttamalla aina turhat valot sieltä, missä ei juuri olla. Päiväkodin lukuisat lamput tulisi vaihtaa energiansäästölamppuiksi tai led-valoiksi. Vettä voidaan säästää, kun kädet pestään pienen puron solistessa suuren virran sijaan. Vessaakaan ei tarvitse jokaisen pienen pissan jälkeen vetää, vaan viimeinen voi vetää vessan. (Nummi 1998, 18–19.)

Yksi tapa ympäristökasvatuksen toteuttamiseen päivähoidossa on Metsämörri-toiminnan mukaan ottaminen päiväkodin viikko-ohjelmaan. Metsämörri on satuhahmo, jonka avulla lapset pääsevät tutustumaan luonnon ihmeisiin. Lapset oppivat viihtymään luonnossa omien kokemusten, elämysten ja aistien kautta metsämörri-toiminnassa. Leikkien, laulujen ja satujen johdattamina päästään seuraamaan vuodenaikojen vaihtelua. Metsämörri-toimintaa järjestetään aina 1-vuotiaasta 12-vuotiaisiin saakka. Metsämörri-toiminnassa eri-ikäisille lapsille on omat ryhmänsä. Alle kolmivuotiaat ovat Metsänuppusia ja he ihmettelevät luontoa yhdessä aikuisen kanssa, 3–4-vuotiaat ovat Metsämyyttisiä ja he leikkivät pienessä ryhmässä toisten lasten ja aikuisten kanssa, Metsämörri-tytöt ovat 5–8-vuotiaita ja he seikkailevat ja tutustuvat luonnon ihmeisiin ja Metsävaeltajat ovat 7–12-vuotiaita ja he retkeilevät lähiympäristössä ja oppivat monia retkeilytaitoja. Metsämörri-toimintaa toteutetaan varhaiskasvatuksen lisäksi joissakin alakouluissa ja kerhomuotoisena sitä toteutetaan muun muassa Suomen Ladun jäsenyhdistyksissä, muissa yhdistyksissä ja seuroissa ja koululaisten iltapäiväkerhotoiminnassa. (Suomen Latu 2013.)

Ympäristökasvatusta voi antaa jo ihan vauvasta lähtien. Oikean mallin antaminen omalla käytöksellä kuuluu kaikenikäisten lasten ympäristökasvatukseen. Vauvaikäisten lasten ympäristökasvatuksessa on tärkeintä perusturvallisuudesta huolehtiminen. Kun lapsi kokee olonsa turvalliseksi, hän uskaltaa kohdata ympäristönsä ja lähteä tutkimusmatkalle. Varhaisessa leikki-iässä (1–3-vuotiaita) olevia lapsia tulee innostaa tutkimaan ympäristöään. Kaksivuotiaat tutkivat jo innokkaasti ympäristöään, ja nopeasti kehittyvä kieli- ja puhetaito auttaa lapsia jäsentämään maailmaansa. Lapsille puhutaan asioista niiden oikeilla nimillä, koska

sanoja opettelevat lapset oppivat nopeasti luontokappaleiden nimet. Lapset alkavat itsenäistyä varhaisessa leikki-iässä, ja siksi silloin on alettava opetella ottamaan vastuuta myös lähiympäristöstä ja sen viihtyisyydestä. Kypsässä leikki-iässä (3–5-vuotiaina) lapset auttavat innokkaasti ja haluavat tehdä oikeaa työtä. Lapset kaipaavat merkityksellistä tekemistä. Kypsässä leikki-iässä olevien lasten kanssa ympäristökasvatus voi olla esillä esimerkiksi saduissa, mielikuvitus- ja roolileikeissä, maja- ja seikkailuleikeissä ja peleissä. Esikoululaisen ympäristökasvatukseen kuuluu runsaasti liikuntaa retkien ja leikkien muodossa. Esikoululaisen vastuuntunto kehittyy ja hän on kiinnostunut eettisistä asioista. Heille voi opettaa vastuuta luonnosta ja omasta elinympäristöstä. (Kurtio & Kurki 1999, 14–17.)

Ympäristökasvatuksella pyritään vaikuttamaan ihmisten asenteisiin ja arvoihin niin, että he ottavat huomioon tekojensa ja valintojensa ympäristövaikutukset arkielämässään, kunnioittavat ja pyrkivät suojelemaan luontoa sekä säilyttämään ympäristömme elinkelpoisuuden ja viihtyisyyden. Perimmäinen tavoite ympäristökasvatuksella on ympäristöä säästävän elämäntavan muodostuminen. Kun lapset saavat elämyksiä, heille tulee tunne, että ympäristöstä huolehtiminen on tärkeää, oikein ja mukavaa. Lapsuudessa omaksutaan pääasiassa arvot, ja siksi on tärkeää, että ympäristökasvatus aloitetaan jo ensimmäisenä elinvuotena. Päivähoidon ympäristökasvatuksessa pyritään vaikuttamaan lasten lisäksi myös lasten vanhempien ympäristöasenteisiin. Päivähoidon ympäristökasvatuksen tulisi lisätä lapsen uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. (Kurtio & Kurki 1999, 11.)

Ympäristökasvatus on päiväkodin ja kodin yhteinen asia. Myös ympäristökasvatuksessa voidaan toteuttaa kasvatuskumppanuutta. Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan sitä, että vanhemmat ja henkilöstö sitoutuvat tietoisesti toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Kasvatuskumppanuudessa yhdistetään vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten lasta koskevat tiedot ja kokemukset. Vanhempien ja kasvattajien tiedot lapsesta, keskinäinen luottamus, tasavertaisuus ja kunnioitus luovat edellytykset sille, että lapsen hyvinvointi on turvattu. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.) Tärkeää olisi, että vanhemmat toteuttaisivat kotona samoja luontoa ja energiaa säästäviä ekologisia toimenpiteitä kuin päiväkodissa toteutetaan. Näin lapset tottuvat helpommin ajattelemaan ekologisesti ja tekemään kestävä kehityksen mukaisia ratkaisuja myös myöhemmin

elämässään. Päiväkodin ja kodin yhteisiä tempauksia voisivat olla kirpputori tai tavaroiden vaihtopäivä. Perheet yhdessä työntekijöiden kanssa voisivat kerätä päiväkodille kierrätysaskarteluihin materiaalia kotoa.

Mietin, miten vanhempien kädenjälki voisi näkyä päiväkodissamme. Meillä oli Ruusulaakson päiväkodin Silmujen ryhmän vanhempainilta ja päätimme ottaa myös vanhemmat mukaan kierrätysteemalla toteutettaviin askarteluihin. Ajatuksena oli, että jokainen vanhempi askarteleo lapselleen talon kierrätysmateriaaleista. Ne, jotka olivat paikalla vanhempainillassa, askartelivat talot siellä, ja ne jotka eivät päässeet paikalle, saivat kotitehtäväksi askarrella talon kotona. Näin kukaan lapsi ei jäänyt taloa vaille.

Kuva 1. Vanhempia askartelemassa vanhempainillassa

Taloihin kiinnitettiin lasten kuvat, nimet ja syntymäajat ja taloista koottiin seinälle pieni mökkikylä, joka samalla toimii syntymäpäiväkalenterina. Mökkikylän maisemaa voi muuttaa vuodenaikojen mukaan. Vanhemmat ottivat askarteluhaasteen hyvin vastaan ja taloista tuli todella upeita, tekijöidensä ja heidän lastensa näköisiä. Jokaiselle lapselle oli tärkeää, että oma vanhempi oli askarrellut juuri hänelle oman talon. Nyt vanhempien kädenjälki näkyy arjessamme myös konkreettisesti. Toivon, että vanhemmille heräsi innostus kierrättämiseen ja askarteluihin lasten kanssa. Toivottavasti joku vanhemmista sai vanhempainillasta idean, mihin erilaisia purkkeja

voidaan käyttää, jos vaikka jonkun lapsen kotona askarreltaisiin koko perheen voimin taloja leikkeihin tai keksittäisiin muita kierrätysaskarteluja.

Kuva 2. Vanhempien taloista koottu mökkikylä

3.4 Taidekasvatus

Kädentaidot ovat yksi taidekasvatuksen osa-alue ja yksi mahdollinen minän kehittämisen väline. Varhaislapsuudessa saatu taidekasvatus on siemen kädentaitojen, käsityön ja taiteen arvostamiseen ja tekemiseen. Kädentaitojen parissa eri-ikäiset lapset kehittävät erilaisia taitoja. Nelivuotias kehittää käsiensä karkea- ja hienomotorisia taitoja ja kuusivuotias vertaa taitojaan aikuisen suoritukseen. Taide ja käsityö ovat sellaisia kulttuurisia elementtejä, jotka voivat auttaa erilaisesta kulttuuritaustaustasta tulevien lasten sopeutumista ympäristöömme. (Karppinen 2001, 107–109.)

Käsityökasvatuksen tavoitteita esteettisen orientaation osa-alueena ovat muun muassa tekemisen ilon tuottaminen, käsien taidon kehittäminen, oivaltamisen ja ajattelun herättäminen sekä omien taitojen ja kehon ääritaitojen tutkiskelu. Lapsen tulisi saada ”minä osaan” -kokemuksia, koska ne ovat tärkeitä oppimisen ja onnistumisen kannalta. (Karppinen 2009, 56.) Siksi aikuisen tulisikin antaa lapsille positiivista palautetta heidän luomuksistaan aina, kun siihen on mahdollisuus. Lasten aikaansaannoksia tulisi kehua ja niitä tulisi asettaa esille vaikkapa taidenäyttelyn muotoon.

Käsityökasvatuksella on varhaiskasvatuksessa monta tavoitetta. Tavoitteita ovat kädentaitojen kehittäminen, aistitoimintojen ja -herkkyyden kehittäminen, elämysten

ja onnistumisen ilon tuottaminen. Lisäksi tavoitteita ovat havainnoinnin ja luovuuden kehittäminen, motoristen taitojen kehittäminen, avaruudellisen hahmottamisen kehittäminen sekä ajattelun herättäminen: oivallukset, kokemukset ja elämykset oppimisen pohjana. Varhaiskasvatuksessa eri kasvatusalueet kohtaavat. Käsityöhön kuuluu sekä taitoa että tietoa. Kädentaitojen katsotaan olevan ajattelun avain. Kädentaitoihin liittyvien käytännöllisten ja tiedollisten taitojen kehittäminen vaatii muutakin. Tarvitaan myös aistimisen kehittämistä sekä motoristen ja psykomotoristen taitojen ja sosio-emotionaalisen osa-alueen kehittämistä (kuten minäkuva ja itsetunto). Lapsen pääomaa ovat kädentaidot ja -tiedot, ja ne kertovat hänestä ja hänen ominaisuuksistaan. (Karppinen 2009, 58.)

Kun puhutaan käsityöstä varhaiskasvatuksessa, se tarkoittaa monipuolista materiaalien, helppokäyttöisten välineiden (kuten sakset, sivellin, vasara, tylppä neula) ja tekniikoiden kokeilua erilaisten materiaalien parissa. Kädentaitoja harjoitetaan leikinomaisesti ja kartutetaan erilaisia elämyksiä ja kokemuksia. Alle kolmevuotiaat voivat kokeilla, miltä erilaiset materiaalit tuntuvat, ja opetella erilaisten perusmuotojen ja värien tunnistamista. Pienetkin pystyvät toteuttamaan helppoa huovutusta, kankaan kuviointia, naulaamista ja liimaamista. 3–4-vuotiaat jaksavat käyttää samaa työvälinettä pidempään, jolloin toiston kautta tutkiskellaan omaa kehoa ja omia taitoja. 5–6-vuotiaat kiinnostuvat töiden suunnittelu- ja viimeistelyvaiheesta ja sellaisista käsitöistä, joita aikuisetkin tekevät. He pitävät erilaisilla työvälineillä ja materiaaleilla työskentelystä ja vertaavat helposti omia taitojaan aikuisen taitoihin. 5–6-vuotiaat tarvitsevat erityistä kannustusta ja rohkaisua aikuiselta. (Karppinen 2009, 59–60.)

Kädentaidot ovat luovaa ongelmien ratkaisua, arjen taitamista sekä tekemisen ja onnistumisen iloa. Kädentaitoja tulee harjaannuttaa, koska ne kehittävät luovuutta, keskittymiskykyä ja pitkäjännitteisyyttä. Kasvattajan tulee antaa lapselle tilaa ja aikaa tutkia, pohtia ja oivaltaa ja auttaa häntä ymmärtämään, että kaikkea ei tarvitse saada valmiina kaupasta, vaan sen voi tehdä itse. (Karppinen 2009, 62.) Lapset voivat keksiä, miten esimerkiksi erilaisia soittimia ja leluja voi tehdä myös itse. Kun lapselle antaa aikaa ja tilaa, saa lapsen mielikuvitus mahdollisuuden keksinnöille ja oivalluksille.

3.5 Aiemmin aiheesta tehdyt opinnäytetyöt

Ympäristökasvatukseen liittyviä opinnäytetöitä on tehty useita erilaisia. Opinnäytetyössä Lasi ja luonto – ympäristökasvatusta päiväkodissa, käsitellään alle kouluikäisille suunnattua ympäristökasvatusta lasinkierrätyksen kautta. Lasin kierrätyksestä oli tehty oppimiskokonaisuus, jonka kautta käsiteltiin ja saavutettiin ympäristökasvatuksen keskeiset sisällöt ja tavoitteet. (Hämäläinen & Riihimäki 2001.)

Opinnäytetyössä Ympäristökasvatus päiväkodissa ja kotona tutkittiin, millaisia vihreitä arvoja on ympäristökasvatuspäiväkodissa ja miten päiväkodin vihreät arvot näkyvät hoidossa olevien lasten kodeissa (Koutonen & Logren 2001).

Opinnäytetyö Lapsi oppii luonnosta - ideoita ympäristökasvatuksen toteuttamiseen päiväkodissa, on produktiivinen ympäristökasvatuskansio Olarin päiväkotiin, Espooseen. Kansio antaa ideoita ja vinkkejä ympäristökasvatuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen päiväkodissa. Kansion on tarkoitus tukea lapsen ympäristötietouden kehittymistä, sekä ekologisen että ympäristöystävällisten arvojen omaksumista ja tuoda luontoa lähemmäksi lasta sekä auttaa heitä kunnioittamaan sitä enemmän. (Nyholm & Åberg 2010.)

Opinnäytetyössä Ympäristökasvatuksellisia elämyksiä 4–5-vuotiaille – kierrätyksellä ympäristöherkkyys herätetään oli luotu työkalupakki ympäristökasvatukseen. Työkalupakki sisältää erilaisia toimintasuunnitelmia, joiden tarkoitus on herättää lasten ympäristöherkkyys. Työkalupakissa on hartauksia sekä toiminnallisia suunnitelmia leikkiin, liikuntaan, taiteelliseen kokemiseen ja ilmaisemiseen sekä tutkimiseen. (Heikinmatti & Kiviranta 2010.)

Ympäristökasvatusta on käsitelty monista eri näkökulmista, siitä on tehty tutkimuksia, on luotu työkalupakkeja ja ympäristökasvatuskansioita sekä käsitelty ympäristökasvatusta tietyn aiheen kautta. En kuitenkaan löytänyt opinnäytetyötä sellaisesta näkökulmasta, jossa kierrätys olisi yhdistetty taidekasvatukseen niin, että tuloksena olisi ollut askarteluohjelmamateriaali.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyöni tavoite on saada aikaan päiväkotikäisille suunnattu kierrätysaskarteluohjemateriaali käytännön työn tueksi päiväkodin henkilöstölle. Askarteluohjemateriaalin on tarkoitus olla helppokäyttöinen, myös niille työntekijöille, joiden vahvuutena ei ole askartelu. Tarkoitukseni on, että ohjemateriaalia voidaan käyttää kahdella eri tavalla. Siitä voidaan poimia joko yksittäinen kierrätysaskarteluohje, joka sopii päiväkodin viikko- tai kuukausisuunnitelmaan, tai sitä voidaan käyttää sellaisenaan toimintakauden askartelusuunnitelman runkona. Ohjemateriaali on tarkoitettu helpottamaan suunnittelutyötä muutenkin kiireisessä ja vaativassa arjessa.

Opinnäytetyön tarkoitus on lisätä ekologista ajattelua niin, että se muuttuisi luontevaksi osaksi arkea. Tavoite on, että ympäristökasvatus ja kierrätys olisivat päiväkodin ja perheiden yhteinen asia. Työntekijät ja perheet säästäisivät kierrätysaskarteluihin kelpaavat materiaalit ja toisivat ne päiväkotiin ja päiväkodin arjessa kierrätysmateriaalien käyttö askarteluissa olisi jokaviikkoista.

4.2 Suunnitteluprosessin kuvaus

Opinnäytetyössäni lähdin liikkeelle kierrätysaskartelumateriaalin etsimisestä päiväkotikäisille. Lähdin kirjastoon etsimään kirjoja, joissa olisi ollut ohjeita kierrätysaskarteluihin päiväkotikäisille, mutta huomasin, että sellaisia kirjoja oli hyvin vähän. Aikuisille oli paljon kierrätysaiheisia kirjoja sekä sellaisia kirjoja, joissa on ohjeita, kuinka tehdä lapselle esim. leluja, mutta jäin kaipaamaan sellaisia kierrätysaskartelukirjoja, joissa olisi askarteluohjeita askarteluihin, joita päiväkotikäinen lapsi voisi itse askarrella aikuisen ohjauksessa. Joissakin kirjoissa oli yksi tai kaksi käyttökelpoista ajatusta lasten kanssa tehtäviksi ja korkeintaan joku yksittäinen kierrätysaskarteluohje, mutta harvemmin sekään oli käyttöesineohje. Ohjeiden kasaan haaliminen on hyvin työlästä, ja useasti juuri se kirja jota olisin tarvinnut, oli kirjastosta lainassa.

Koska etsintäni tulos oli heikko, aloin pohtia ratkaisua materiaalin puutteeseen. Päätin tehdä itse kierrätysaskarteluohjemateriaalin päiväkotikäisille. Tavoitteeni oli tehdä

kierrätysaskarteluohjemateriaali, jossa on seikkaperäiset ohjeet kuhunkin askarteluun tarvikeluetteloihin, vaihekuvineen ja sanallisine ohjeineen. Aloin miettiä, millaisia materiaaleja koteihin kertyy, joita voisi hyödyntää askarteluissa. Kodeista löytyy paljonkin kierrätysaskarteluihin soveltuvaa materiaalia. Useasta kodista löytyy esimerkiksi vauvanruokapurkin kansia, vessapaperirullan hylsyjä, rikkiäisiä sukkia, lasipurkkeja, sanomalehtiä, aikakauslehtiä, pääsiäismunan keltaisia muovikuoria, nappeja, säilyketölkkejä ja kirjekuoria. Sen jälkeen aloin miettiä, millaisia askarteluja päiväkodissa olisi kiva tehdä. Ajattelin, että voisin kehittää jotakin kestävä kehityksen pohjalta, askarteluja, joita ei tule heitettyä heti roskeen. Syntyi idea kierrätysaskarteluista, joilla olisi jonkinlainen käyttötarkoitus. Aloin kehitellä erilaisia askarteluideoita näistä kotoa löytyvistä kierrätysmateriaaleista.

Aluksi keräsin kaikki mahdolliset ideat paperille. Punainen lanka askartelumateriaaliin syntyi päiväkodin arkea rytmittävistä juhlapäivistä. Kun joku ajatus mahdollisesta askartelusta oli syntynyt, kasasin tarvittavat materiaalit ja aloin askarrella. Samalla valokuvasin askartelun vaihe vaiheelta. Kun askartelu oli valmis, pohdin erilaisten vaiheiden vaikeita kohtia tai muita kompastuskiviä, esimerkiksi materiaalien sopivuutta. Jos askartelu tuntui toimivalta, tein askarteluohjeen.

Päiväkodissa tietyt juhlapäivät rytmittävät päiväkodin arkea. Syyskaudella on esikoulun aloitus osalle lapsista, sadonkorjuuta käsitellään jollakin lailla useasti, seuraavaksi on isänpäivä, itsenäisyyspäivä ja jouluku. Kevätkaudella on ystävänpäivä, pääsiäinen, vappu ja äitienpäivä. Aloin miettiä, mitä käytännöllistä tai hyödyllistä näihin juhlapäiviin liittyvää olisi mahdollista askarrella päiväkodissa lasten kanssa. Ideoita syntyi paljon ja niistä valitsin sopivan määrän askartelumateriaaliin. Esikoululaisille sekä viisivuotiaille sopivia syksynaloitus-askarteluja olisivat kynäpurkki ja kirjoituslusu. Nuoremmat lapset voisivat askarrella ruokailulustan. Sadonkorjuun aikaan voi askarrella pienen kulhon hedelmille tai karkeille pöytäkäytännöllisesti koristamaan. Isänpäivänä voi askarrella isälle avaimenperän napeista ja lahjalle kauniin rasiin maitotölkkistä. Itsenäisyyspäivänä on kiva polttaa tuikkua lasipurkista tehdyssä tuikkulyhdyssä ja jouluku ripustaa oksista tehty ovikoriste oveen tai paperimassasta tehty joulukuusenkoristeet kuuseen. Ystävänpäivänä olisi kiva antaa ystävälle rimoista tehty valokuvakehys ja pääsiäisenä istuttaa herneenversoja itse tehtyihin istutuspurkkeihin. Vappuna voi soittaa itse tehtyä rytmimunaa tai shampoopullosta tehtyä marakassia. Äidille olisi kiva ojentaa äitienpäivälahjaksi

napeista tehty avainnauha tai kukkamagneetti. Ja keväällä voi muuten vaan valmistaa itselle leikkeihin sukasta valmistetun käsinuken tai maitotölkistä tehdyn kalastuspelin.

Alussa ideoina oli askartelumateriaaliin päässeiden lisäksi avaimenperä korkista, kaulakoru napeista, lakanasta virkattu tabletti, kännykkäpusi vanhoista vaatteista, taulu sanomalehtimassasta, pöytälinapainot verhonipsuista, korut paperista, istutusastia pesupallosta, pannunalunen tilkuista, rintaneula tilkuista, pöytäteatterinukke shampoopullostaa, keppiheppa villasukasta, sorminukke tilkuista, suomustinrauta korkeista sekä kirjanmerkki.

Ohjeita tein sitä mukaa kuin ehdin, minkä jälkeen suunnittelemani askarteluja kokeiltiin eri ryhmissä Ruusulaakson päiväkodissa. Testiryhminä toimivat 3–4-vuotiaat Silmut, 5-vuotiaat Kukat ja 6-vuotiaat Marjat. Eri ryhmät kokeilivat osittain samoja ja osittain eri askarteluja. Itse pyrin kokeilemaan mahdollisimman montaa askartelua 3–4-vuotiaiden kanssa ryhmässä, jossa työskentelen.

Pyysin askarteluista ja askarteluohjeista palautetta suullisesti ja kirjallisesti eri ryhmiltä ja työntekijöiltä, jotka olivat askarteluita kokeilleet, ja tein ohjeisiin palautteiden sekä oman kokemuksen pohjalta lisäyksiä ja muutoksia, jotta ohjeet olisivat mahdollisimman monelle selkeät, ymmärrettävät ja helppokäyttöiset. Ohjeisiin tehtävät muutokset saattoivat olla erilaisia, kuten lisäkuvat ohjeen selkiinnyttämiseksi, sanallisen ohjeen muuttaminen tai materiaali muutokset tarvikelistauksessa. Päädyin jättämään alle 3-vuotiaat huomiotta askarteluja suunnitellessani, koska pienet opettelevat vielä aivan perustaitoja. Alle 3-vuotiaat lapset opettelevat pitämään sivellintä kädessä, kokeilevat maalausta käsin ja jaloin, kokeilevat muovailuvahalla muovailemista ja saksien käyttöä. Nämä perustaidot ovat tärkeitä opeteltavia ja riittävät pienelle ihmiselle varsin hyvin.

Halusin ottaa askartelumateriaaliin sellaisia askarteluja, joita mahdollisimman moni ryhmä pystyisi tekemään. Yritin pitää mielessä mahdollisimman pitkälle myös käyttöesineidenäkökulman. Tässä kuitenkin huomasin sen, että tavoitteeni oli aika vaativa. Oli todella haastavaa keksiä askarreltavia käyttöesineitä pienille lapsille. Siksi osa askarteluista kuuluu melko ohuesti kategoriaan käyttöesineet. Toivon, että onnistuin valitsemaan askartelumateriaaliin mielenkiintoisia ja innostavia askarteluja, jotka voisivat tulevaisuudessa olla osa kausisuunnitelmaa. Yritin välttää vaikutteita jo

olemassa olevista askarteluohjeista ja keksiä uusia ideoita, uusia toteutusvaihtoehtoja ja materiaalivalintoja.

Lasten kanssa askarrellessa huomaa monia pieniä seikkoja. Joskus askartelut eivät olekaan lasten kanssa käyttökelpoisia sellaisenaan, vaan materiaaleja täytyy muuttaa, tekniikkaa täytyy hioa tai tehdä asioita eri järjestyksessä. On mietittävä tarkkaan, mikä on aikuisen rooli askartelussa. Miten aikuinen auttaa lasta, jotta hän voisi kuitenkin tehdä mahdollisimman paljon itse. Myös ohjetta kirjoittaessani huomasin, kuinka tarkkaan oikeastaan ohje täytyy kirjoittaa. Huomasin, että minun tulee kirjoittaa paperille kaikki huomioni, koska meissä aikuisissa on kovin eritaustaisia ihmisiä, ja kaikille askartelu ei ole se oma juttu. Jotta kaikilla olisi mahdollisimman matala kynnys käyttää askarteluohjemateriaaliani, yritin avata jokaisen kohdan mahdollisimman tarkasti, esimerkiksi sen miten lapsi voisi itse tehdä hevosenhäntäsolmun. Helposti nousee mieleen ajatus: ”Ei lapsi tätä osaa itse, niin minäpä teen tämän kohdan lapsen puolesta” tai ”Onpa tuo hidasta, minäpä autan niin saamme pian valmista.” Ja pian voi käydä niin, että askartelutyö onkin aikuisen tekemä. Sellaisen askarteluohjeen tekeminen, joka on riittävän selkeä jokaisessa vaiheessa, on hankalaa. Olen itse ideoinut askartelutyöt ja sitten kokeillut niitä, joten kaikki on omassa päässä niin selvää, ettei aina tule mieleen, että jollekin toiselle ohje ei olekaan niin selvä. Olen ajatellut näissä ohjeissani niin, että aikuisen kanssa olisi askartelemassa kerrallaan enintään kaksi lasta.

Huomasin myös sen, että vaikka askarteluohje olisikin valmiina, siihen perehtymiseen ja sen sisäistämiseen menee aikaa. Aikaa menee myös askarteluvälineiden kokoamiseen ja toteutuksen suunnitteluun. Itselleni oli helppoa tarttua askartelutöihin, koska olin ne itse suunnitellut, mutta huomasin ryhmässämme käyvän useasti niin, että kirjallisen ohjeen sijaan annoin kollegoille sanalliset ohjeet askartelun toteuttamiseen, mikä oli arjessa nopeampaa ja sujuvampaa kuin kirjalliseen ohjeeseen perehtyminen.

4.3 Askartelut lapsen kehitystä tukemassa

3–4-vuotiaiden kehitystä tukevat askartelut

Askarteluilla voidaan tukea eri-ikäisten lasten erilaisia kehitystehtäviä. 3–4-vuotiaista lasta kiinnostavat värit, muodot ja luonto. Värien oppimista voidaan tukea esimerkiksi

askartelemalla nappiavaimenperä, jossa lapsi saa valita erivärisiä nappeja avaimenperään. Samalla lapsi harjoittelee napin pujottamista nauhaan. Askartelun lomassa nappien värejä voidaan nimetä sekä miettiä, minkä muotoisia napit ovat. Värejä voidaan opetella myös kukkamagneetissa, jossa lapsi saa valita, minkä värisiä terälehtiä haluaa kukkaan laittaa. Erilaisia muotoja voidaan harjoitella esimerkiksi erimuotoisten esineiden kanssa. Pääsiäismunien muovikuorista voidaan askarrella rytmimunia ja purkeista rytmipurkkeja ja näiden muotoja voidaan pohtia samalla. Rytmisoitin-askartelussa lapsi pääsee myös harjoittelemaan paperinpalasten liimaamista. Saksien käyttöä voidaan harjoitella askartelemalla lahjarasia maitotölkistä. Lahjarasia askartelussa harjoitellaan myös paperinpalasten liimaamista. Koska 3–4-vuotiaat lapset omaksuvat käytöstapoja, voi heille myös opettaa, miten luonnossa käyttäytyään. Luonnosta voidaan kerätä erilaisia askartelumateriaaleja, esimerkiksi maahan pudonneita lehtiä, jotka voidaan kuivattaa lahjarasian koristeeksi. Heidän kanssaan voidaan opetella kierrättämistä esimerkiksi askartelemalla tuikkulyhdyt lasipurkeista.

4–6-vuotiaiden kehitystä tukevat askartelut

4–6-vuotiaat pitävät askartelusta ja rakentelusta ja pystyvät jo monimutkaisiinkin suorituksiin. He alkavat hahmottaa erilaisia kokosuhteita. Heidän kanssaan voi askarrella valokuvakehyksen, jossa pääsee rakentamaan ja koristeeksi voi valita erikokoisia nappeja tai muita koristeita, joiden kokoja voidaan pohtia yhdessä aikuisen kanssa. Viisivuotiaat osaavat jo lyödä vasaralla nauloja kehykseen ja liimata napit kauniisti koristeeksi. Kalastuspelin tekeminen voisi kiinnostaa tämän ikäisiä lapsia. Siinä he pääsevät leikkaamaan erikokoisia kaloja. Koska 4–6-vuotiaita lapsia alkaa historia kiinnostaa, voidaan esimerkiksi paperimassakulhoja tehtäessä miettiä, mistä paperi on peräisin, millainen on puun elämänsyys jne. Lapsi oppii oikean ja väärän, ja heidän kanssaan voi yhdessä pohtia sitä, tarvitseeko aina ostaa uutta vai mitä kaikkea voitaisiin tehdä kotona roskeen heitettävistä esineistä tai materiaaleista. Hyvä askartelu näiden pohtimiseen on marakassin teko, jossa käytetään esimerkiksi shampoopulloa. Luonnossa retkeillessä voidaan kerätä oksia, joista voidaan askarrella ovikranssi. Samalla retkeillessä voidaan pohtia luonnossa kulkemista ja sen suojelemista.

6–7-vuotiaiden kehitystä tukevat askartelut

6–7-vuotiaiden kanssa voidaan askartelujen lomassa jutella enemmän kierrätyksestä, koska lapsi kantaa huolta maailmassa tapahtuvista asioista. Heidän kanssaan voidaan askarrella vanhoista sukista käsinukkeja ja niillä esittää erilaisia esimerkiksi kierrätykseen liittyviä näytelmiä. Heillä lukukäsitteet ovat jo hallussa, joten askartelun lomassa voidaan esimerkiksi laskea, montako nappia laitetaan avainnauhaan, montako kuvaa liimataan kirjoitusalueeseen tai montako koristetta laitetaan kynäpurkkiin. Heitä kiinnostaa myös erilaiset prosessit, ja siksi on mielenkiintoista seurata, millaisia vaiheita on esimerkiksi matkalla kuivasta herneestä herneenversoksi. He voivat myös pohtia puun tietä sanomalehdeksi ja aina eteenpäin sanomalehdestä tehdyksi kulhoksi.

4.4 Lasten kanssa askartelemassa

Kaikista kahdeksastatoista suunnittelemastani askartelusta ehdittiin Ruusulaakson päiväkodissa alkusyksystä 2013 kokeilla yhdeksää askartelua.

Kynäpurkit säilyketölkeistä

Esikoululaiset askartelivat kynäpurkkeja säilyketölkeistä. Heitä oli 24 lasta askartelemassa. Ohje oli heidän mielestään ”selvä ja tarpeeksi lyhyt”. Lapset pitivät askartelusta. Parasta lapsista oli se, kun lehdestä löytyi hauska kuva. Askarteluohjeeseen en tehnyt muutoksia.

Nappiavaimenperä 2

5-vuotiaat askartelivat avaimenperiä Nappiavaimenperä 2 -ohjeella. Askartelijoita oli noin kymmenen. Heidän mielestään lasten osallisuus askartelussa jäi vähäiseksi, vain siihen, että he valitsivat napit ja nauhan. Lapset tarvitsivat paljon apua solmujen teossa. Nauhoista toivottiin pidempiä. Askartelimme myös 3–4-vuotiaiden kanssa samoja avaimenperiä. Itse koin, että lapset pystyivät tekemään itse paljon. Tässä askartelussa pohdin aikuisen roolia ja asennetta. Kovin helposti tekee lapsen puolesta asioita sen sijaan, että keksisi ratkaisuja, kuinka lapsi voi itse tehdä saman asian. Tässäkin askartelussa vaatii aikuisen kärsivällisyyttä siinä, että lapsi esim. pujottaa kaikki kahdeksan nauhaa siitä samasta reiästä saadakseen aikaiseksi hevosenhätäsolmun. Lisäsin ohjeeseen hevosenhätäsolmun teko-ohjeen niin, että

lapsi pystyy sen aikuisen avustuksella itse tekemään, sekä pidensin nauhoja. Tässä askartelussa olisi hyvä, jos olisi vain yksi lapsi kerrallaan askartelemassa.

Paperimassakulhot

5-vuotiaat askartelivat myös paperimassakulhoja. Heitä oli noin kymmenen askartelijaa. Heidän mielestään ohjeen kuvat olivat selviä ja selvensivät ohjetta. Heistä massa oli helpompi painella kulhon muotoon, kun se oli vetistä, ja lopuksi aikuinen oli painellut ylimääräiset vedet pois. Tähän kokemukseen vaikuttaa varmasti se, että he laittoivat Eri Keeper -liimaa liisterin sijaan, joten massan koostumus oli erilainen kuin liisterin kanssa. Kun ohjeen mukaan massasta otetaan pois kaikki ylimääräinen vesi ja laitetaan liisteriä niin, että massa on hieman limaista, se on helppo levittää. Lapsista massa oli aluksi tuntunut epämiellyttävälle, mutta käsissä massa tuntuikin kivalta. Tässä askartelussa voi olla korkeintaan kaksi lasta kerrallaan tekemässä, mutta se on helppo toteuttaa.

Teimme paperimassakulhoja myös 3–4-vuotiaiden kanssa. Askartelijoita oli 20. Paperin silppuaminen pieneksi oli osalle haastavaa, koska saksien käyttöä vielä harjoitellaan ja paperin pieneksi repiminenkään ei ole kovin helppoa. Osa lapsista suoriutui hyvin paperimassan painelusta kulhon seinämille, mutta osa tarvitsi enemmän apua, jotta seinämistä saatiin suunnilleen tasaiset ja noin sentin paksuiset. Aluksi osa lapsista vierasti massaan koskemista, mutta osa lapsista nautti kovasti massan painelusta. Ohjeeseen lisäsin tarvikkeisiin siivilän, joka oli tarvikkeista unohtunut sekä tiedon, ettei massaa tarvitse seisottaa kolmea tuntia, jos sitä ei tee sanomalehtisilpusta. Muutin lisäksi suositusiän alkamaan 4-vuotiaista.

Kukkamagneetit

3–4-vuotiaiden kanssa askartelimme kukkamagneetit. Askartelijoita oli 15. Heti askartelun aluksi huomasin, että sellaisenaan suunnittelemani askartelu oli liian vaikea 3–4-vuotiaille. Siksi muutin heti ”lennosta” ohjetta niin, että kukan lehdykkä oli vain yhdestä paperista tehty ja joka toinen lehti oli sanomalehdestä ja joka toinen kukkai silkkipaperista. Tällä tavoin lasten ei myöskään tarvinnut tehdä niin montaa lehdykkää. Työkaverini ihmetteli, kuinka niistä lehdistä voi tulla niin hienoja, jos ne ovat todella lasten tekemiä, joten lisäsin ohjeeseen vielä tarkennusta lehdykän tekoon. Osa lapsista oli näppärämpiä sormityöskentelyssä, ja siksi tulos saattoi olla kovin

erilainen. Eräs työtoverini ohjeisti lapsia rypistelemaan ensiksi sanomalehteä, jotta se hieman pehmenisi ja olisi sitten helpompi muotoilla. Niittaamisessa lapset tarvitsivat apua, koska siihen tarvittiin voimaa. Muuten kukkamagneetin teko sujui lapsilta hyvin ja magneeteista tuli kauniita. Yksi lapsi oli kerrallaan askartelemassa.

Nappiavaimenperä 1

Askartelimme 3–4-vuotiaiden kanssa avaimenperiä isänpäivälahjaksi. Lapsi sai valita, kumman nappiavaimenperän haluaa askarrella. Askartelijoita oli 18. Nappiavaimenperä 1:n teko onnistui lapsilta hyvin. Nappien valitseminen kiehtoi lapsia ja napin pujottaminen nauhaan onnistui lähes kaikilta. Huomioitavaa oli se, että nauhat todellakin vaativat kovettamisen Eri Keeperillä, koska muutoin nauhan päät rispaantuvat heti, eivätkä lapset saa pujotettua nauhaa napin läpi. Solmujen tekemisessä lapset tarvitsivat apua. Aikuinen ohjeisti vieressä, mistä piti pujottaa ja mitä piti tehdä, ja auttoi lasta tarvittaessa. Askartelemassa oli yksi lapsi kerrallaan.

Lahjarasia maitotölkistä

Askartelimme avaimenperille myös lahjarasian maitotölkistä. Askartelijoita oli 18. Aikuinen piirsi viivat, joita myöten lapsen tuli leikata. Maitotölkki on vahvempaa kartonkia ja ne lapset, joilla saksien käyttö ei ole vielä niin hyvin hallinnassa, eivät pystyneet kunnolla leikkaamaan sitä, mutta ne lapset, jotka osaavat jo leikata, onnistuivat siinä hyvin. Jotkut lapsista tarvitsivat enemmän aikuisen apua, kuten purkin kiinni pitämistä ja saksien ohjailua. Viivalla pysyminen tuotti lapsille lisähaastetta. Yläosaan koristeeksi valitsimme ympyrän, koska vaikeampi muoto ei vielä olisi onnistunut leikata. Lapset valitsivat lehdistä kuvia. Toiset leikkasivat lehdestä palasia välittämättä siitä, oliko siinä kuvaa vai ei, ja toiset hahmottivat hyvin sen, että etsitään sellaisia kuvia, joista isä pitää. Paketeista tuli kivoja ja persoonallisia - halvalla. Askartelemassa oli korkeintaan kaksi lasta, joista toinen osasi jo paremmin leikata. Ohjeeseen en tehnyt muutoksia.

Rytmisoihtimet pääsiäismunasta ja pienestä muovipurkista

Pääsiäismunien muovikuorista ja pienistä muovipurkeista teimme 3–4-vuotiaiden kanssa rytmisoihtimia. Askartelijoita oli 18. Lapset osasivat levittää liisteriä siveltimellä tai sormella ja kiinnittää sanomalehden palasia soittimeen. Joitakin lapsia

liisterin limaisuus ällötti. Aikuinen auttoi reunojen silittämisessä ja piti munaa/purkkia kädessään. Ohuet silkkipaperit rypistyivät helposti ja tilalle otettiin kukkapaperit. Koristeiden liimaaminen onnistui hyvin, kuten myös kuvioden teko liimalla. Aikuinen kaatoi hileet, jotta niitä ei olisi kaikkialla, ja suihkutti lopuksi lakan päällä. Askartelu oli lapsista kiinnostavaa, kun sai hieman sotkea. Liisteri oli lapsille uusi tuttavuus, johon askartelussa päästiin tutustumaan. Askartelun tuloksena syntyi käyttökelpoiset soittimet musiikkihetkiimme. Askartelemassa oli yksi lapsi kerrallaan. Ohjeeseen en tehnyt muutoksia.

Tuikkulyhdyt lasipurkista

Lasipurkeista teimme tuikkulyhtyjä 3–4-vuotiaiden kanssa. Askartelijoita oli 20. Lapset piirsivät sormella ja liimalla kuvioita lasipurkkiin, minkä jälkeen ripottelivat hiekkaa päälle joko sormilla tai lusikalla. Tämä onnistui lapsilta hyvin. Aikuinen auttoi pitämällä lasipurkista kiinni. Spraymaali suihkutettiin ulkona yhdessä aikuisen kanssa. Vaatteet oli suojattu suojavaatetuksella, ja lapsi oli polvillaan maassa ja aikuinen hänen takanaan. Aikuinen piti toisella kädellä purkista kiinni ja toisella kädellä auttoi lasta pitämään maalipurkkia kädessä. Lapsi suihkutti maalia. Tämä askartelu onnistui lapsilta hyvin, he pitivät näiden tekemisestä ja vanhempien mielestä lyhdyistä tuli kauniita. Itse askartelussa ei ollut paljoa tehtävää, mutta liiman levittäminen ja hiekan ripottelu oli lapsista kivaa. Lyhdyistä tuli kauniita käyttöesineitä, jotka oli helppo tehdä ja joiden materiaalit olivat edulliset. Askartelemassa oli yksi lapsi kerrallaan. Ohjeeseen en tehnyt muutoksia.

Valokuvakehykset rimanpätkistä

Teimme 3–4-vuotiaiden kanssa myös valokuvakehykset. Askartelemassa oli 18 lasta. Aikuinen laittoi kehysrimat paikoilleen ja yhdessä lasten kanssa ammuttiin niitit paikalleen ja hakattiin vasaralla litteiksi. Lapsista oli tosi hauskaa, kun niittaamisesta ja vasaralla hakkaamisesta tuli niin kova ääni. Niittaamisessa tarvittiin aikuisen voimaa ja lasten osallisuus jäi vähäiseksi. Isommat lapset pystyvät itse aikuisen valvonnassa naulaamaan tai ampumaan niittipyssyllä kehykset kasaan. Maalaaminen sujui mukavasti ja lapset pitivät siitä. Siveltimeksi kannattaa ottaa hieman isompi ja kovempi sivellin. Lapsista oli kivaa valita nappeja koristeiksi ja niiden liimaus onnistui hyvin. Aikuisen kanssa teki kehyksen yksi lapsi kerrallaan, mutta maalamassa

oli maksimissaan neljä lasta kerrallaan ja koristeiden liimauksessa kaksi lasta kerrallaan. Ohjeeseen en tehnyt muutoksia.

Askarteluista jäi siis kokeilematta kirjoitus-/ ruokailualusta, sanomalehtikulho, joulukuusenkoristeet, ovikoriste, istutusastiat, marakassi, avainnauha, käsinukke ja kalastuspeli.

5 PROSESSIN JA PRODUKTIN ARVIOINTI

5.1 Ammatillinen kasvu opinnäytetyöprosessissa

Aloitin lastentarhanopettajan täydennysopinnot maaliskuussa 2013 tekemällä varhaiskasvatusopintoja. Osittain päällekkäin suoritin lastentarhanopettajantyöni ohessa pedagogisen harjoittelun. Olin loppukeväästä ideoinut opinnäytetyötäni ja suunnitellut sen toteuttamista silloisessa työpaikassani syksyllä. Määräaikainen työsuhteeni kuitenkin loppui, eikä sille saatu jatkoa. Odotin syksyn työkuvioiden selkiintymistä. Heinäkuussa selvisi, että pääsisin Ruusulaakson päiväkotiin määräaikaiseksi lastentarhanopettajaksi. Työhaastattelussa kerroin opinnäytetyöni tekemisestä ja sen aiheesta. Opinnäytetyöni olisi kohdistunut 5–6-vuotiaiden lasten tunnetyöskentelyyn ja minua pyydettiin alle 3-vuotiaiden lasten ryhmään töihin. Hyväksyin työtarjouksen ja jäin pohtimaan opinnäytetyöni aihetta. Kesän kuluessa alkuperäinen aihe ei tuntunutkaan enää toimivalta uudessa päiväkodissa, uusien lasten kanssa, ja ryhmänikin vaihtui 3–4-vuotiaiden ryhmään. Halusin tehdä jotakin inspiroivaa ja hyödyllistä. Ensimmäisenä työpäivänäni ehdotin, että tekisin opinnäytteenäni kierrätysaskarteluohjemateriaalin. Työntekijät olivat innostuneita kokeilemaan kierrätysaskarteluja ja ottivat aiheen iloisin mielin vastaan.

Aloin työstää mielessäni hyödyllisiä kierrätysaiheisia askarteluja ja kokeilla niitä. Ideoita tulvi paljon ja niitä oli rajattava. Päätin rajata ohjeet niin, että valitsemani askartelut olisivat jollakin lailla käyttöesineitä. Askarrellessani ja tehdessäni askarteluohjeita huomasin, kuinka paljon se vie aikaa. En pystynyt saamaan askartelumateriaaliini kaikkea, mitä olisin halunnut. Pyrin kaikessa täydellisyyteen, ja siksi minulle on tuttua se, että kaikki pitäisi saada tehtyä aina paremmin ja mikään ei

ole itselle riittävästi. Loppujen lopuksi olen kuitenkin tyytyväinen kohtalaisen kattavaan kierrätysaskarteluohjemateriaaliini.

Töissä askartelimme lasten kanssa suunnittelemani askartelutöitä. Joka viikko meillä oli kokeilussa uusi askartelutyö. Tämä tuntui melko raskaalta, koska vapaapäivien ja muiden poissaolojen vuoksi lapsia puuttui askartelupäivinä, ja heidän kanssaan askartelutyöt tehtiin sitten jälkikäteen. Askarteluun olisi pitänyt varata paljon enemmän aikaa, koska askartelutyöt toteutettiin yhden tai kahden lapsen kanssa kerrallaan ja tämä vei suunniteltua enemmän aikaa. 3–4-vuotiaat tarvitsivat lähes koko ajan henkilökohtaista ohjausta tekemiseen ja vielä harjoittelevat monenlaisia taitoja. Lasten kanssa oli kuitenkin mukava askarrella, ja tuntui hyvältä huomata, että lapset pitivät askartelutöistä ja olivat ylpeitä luomuksistaan. Myös vanhemmilta tuli positiivista palautetta kierrätysaskartelutöistämme. Osa lapsista olisi halunnut askarrella vieläkin useammin.

Saadessani ohjeita valmiiksi totesin, että muiden ryhmien innostus askartelujen kokeilemiseen syksyn alussa ei ollutkaan niin suuri, kuin olin toivonut ja odottanut, ja erilaisten askartelujen kokeileminen jäikin paljon meidän ryhmämme varaan. Tästä syystä kaikkia ohjeita ei ehditty kokeilla. Olin pettynyt siitä, ettei läheskään kaikkia askarteluohjeita kokeiltu, mutta 3–4-vuotiaiden kanssa ei ollut mielekästä kokeilla kaikkia askartelutöitä, koska siihen eivät aika ja lasten taidot olisi riittäneet. Ilokseni kuitenkin ryhmäni muut aikuiset kokeilivat uusia askartelutöitä mielellään lasten kanssa ja antoivat niistä minulle palautetta, joten saimme kuitenkin useita askarteluja kokeiltua 3–4-vuotiaiden kanssa ja niistä tuli hyviä kokemuksia niin lapsille kuin aikuisillekin.

Mitä enemmän olen opinnäytetyötäni pohtinut, sitä enemmän olisin halunnut tehdä jotakin vielä suurempaa tai syvällisempää. Joudun muistuttamaan itseäni siitä, että tämä on opinnäytetyö, eikä esimerkiksi askartelukirja tai päiväkodin vuosisuunnitelma kaikkine toimintoineen. Se kaikki on mahdollista toteuttaa joskus tulevaisuudessa, jos intoa riittää. Jos aloittaisin nyt opinnäytetyön tekemisen alusta, varaisin sen tekemiseen pidemmän ajan ja rakentaisin syyskauden suunnitelman kokonaisuudeksi, johon liittyisi askartelujen lisäksi muuta toimintaa, jotka kaikki linkittyisivät toisiinsa. Tai ehkä päätyisin tekemään askartelumateriaalin samalla ajatuksella kuin nyt tein. Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle kuitenkin hyvä kasvunpaikka.

Ammatillista kasvua pohtiessani ensimmäisenä nousee mieleeni stressinhallinta. Opinnäytetyöni tekeminen on lisännyt minussa stressinhallinnan kykyä, koska syksyyn on kuulunut uuden työn aloittaminen ja opinnäytetyön tekeminen lyhyellä aikavälillä. Stressaavia tilanteita on ollut paljon, mutta olen selvinnyt niistä. Olen opetellut rajaamista, kaiken ylimääräisen pois jättämistä ja yhteen asiaan keskittymistä. Olen opetellut myös ajankäytönhallintaa, joka on tärkeä taito myös työelämässä. Keskittyminen pelkästään opinnäytetyöhön opetti minulle hyvin ajan priorisoimista. Olen opetellut antamaan itselleni armoa. Aina ei tarvitse jaksaa, eikä aina tarvitse olla paras, riittää kun teen parhaani ja olen itse tyytyväinen. Työni kautta olen oppinut ajattelemaan enemmän lapsia ja heidän taitojensa kehittämistä. Lapsi tarvitsee erilaisten taitojen harjoittelua, jotta taidot vahvistuvat ja kehittyvät.

Olen oppinut katsomaan asioita laajemmin. Tiedän kuitenkin sen, että jatkossa päiväkodin kiireisessä arjessa moni asia tulee unohtumaan. Vaikka kuinka haluaisin tehdä hienoja, useat asiat huomioon ottavia suunnitelmia, aikani työssä ei vaan riitä kaikkeen. On priorisoitava ja tehtävä pakolliset. Silloin hienot suunnitelmat jäävät toissijaisiksi. Askarteluja tehdään jatkossakin, mutta on eri asia, ehtiikö tai muistaako arjessa miettiä, mitä minkäkin ikäisen lapsen pitäisi osata, mitä taitoja tulisi erityisesti kehittää ja miksi minkäkinlaisia askarteluja tehdään. Tämä opinnäytetyöprosessi ei kohdallani kestänyt kovin montaa kuukautta, mutta on ollut sitäkin tiiviimpi ja opettavaisempi. Olen kehittynyt sekä ihmisenä että ammatillisesti monin tavoin.

5.2 Askartelumateriaalin merkitys ja kehitysideat

Askarteluohjemateriaali on käyttökelpoinen ja hyödyllinen apuväline päiväkodin askartelujen suunnitteluun kierrätysnäkökulmasta. Materiaali on selkeä ja yksinkertainen. Tätä askarteluohjemateriaalia käytettäessä työntekijän täytyy valita kierrätysaskarteluohjemateriaalista ryhmänsä viikko- tai kuukausisuunnitelmaan sopiva askartelu tai rakentaa askartelun pohjalta siihen sopiva viikko- tai kuukausisuunnitelma. Valintoja voi tehdä joko sen perusteella, mitä taitoja halutaan harjoitella, tai sen perusteella, mitä teemoja halutaan lasten kanssa käsitellä. Koska askarteluohjemateriaali sisältää vain askarteluohjeet, täytyy muu ohjelma suunnitella itse. Askarteluohjeisiin on laitettu suosituksia, mutta se miten lapset suoriutuvat askarteluista, riippuu tietenkin lapsen hienomotorisista taidoista ja ovat siis hyvin yksilöllisiä.

Tätä kierrätysaskarteluohjelmateriaalia voisi jatkaa kehittämällä lisää päiväkotikäisille sopivia kierrätysaskarteluja, jopa niin, että eri-ikäisille olisivat omat askartelumateriaalit, tai niin, että askarteluvihkoset olisi jaoteltu teemoittain, esimerkiksi lelut, pelit, koristeet. Toinen jatkokehitysajatus voisi olla materiaali, johon olisi suunniteltu erilaisia teemaviikkoja. Teemaviikoilla voitaisiin keskittyä johonkin tiettyyn asiaan, esimerkiksi luonnonmateriaaleihin, luonnon musiikkiin, luonnon tuoksuihin, roskien keräämiseen, luonnon ravintoon, luonnon materiaalien kiertokulkuun tai luonnosta ja lähimmäisestä välittämiseen. Teemaviikkoon sopiva askartelu voisi olla osa viikon ohjelmaa. Viikkoon voisi liittää askartelun lisäksi retkeilyä, liikuntaa, musiikkia ja satuja.

Yksi kehittämisajatus voisi olla materiaali, jossa olisi erilaisia tuokioita, jotka käsittelevät tiettyä aihetta, ja siihen liittyisi askartelu. Kalastuspeli-askartelun yhteydessä voitaisiin laulaa kalalauluja ja opetella, minkä näköisiä eri kalat ovat. Retki katsomaan akvaariota voisi olla ikimuistoinen. Magneetikukka-askartelun yhteydessä voitaisiin tehdä retki kukkakedolle ja opetella erilaisia kukkia. Kukkia voisi myös kuivattaa ja tehdä kukkatauluja. Soitin-askartelujen yhteydessä voisi pitää levyraadin tai kuunnella erilaista musiikkia tai mennä vaikka konserttiin.

LÄHTEET

Heikinmatti, H. & Kiviranta, T. 2010. Ympäristökasvatuksellisia menetelmiä 4–5-vuotiaille -Kierrätyksellä ympäristöherkkyys herätetään! Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.9.2013

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/24777/opinnaytetyo.pdf?sequence=1>.

Hongisto-Åberg, M., Lindeberg-Piiroinen, A. & Mäkinen, L. 1993. Musiikki varhaiskasvatuksessa – Hip hoi, musisoi! Espoo: Fazer Musiikki.

Hämäläinen, J. & Riihimäki, T. 2001. Lasi ja luonto -ympäristökasvatusta päiväkodissa. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.9.2013
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki2001/HmlinenJaana.pdf

Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.

Karhunen, A-R. 2013. Ympäristötavoitteisiin pala palalta. Kouvola – Kouvolan kaupungin tiedotuslehti 3/2013, 24.

Karling, M., Ojanen, T., Sivé, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2009. Lapsen aika. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Karppinen, S. 2009. Kädentaidot ja käsityökasvatus. Teoksessa: Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L. (toim.). 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa - Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.

Karppinen, S. 2001. Kädentaidot – väline itsen ja ympäristön hahmottamiseen. Teoksessa: Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2001. Taiteen ja leikin lumous. Helsinki: Finn Lectura Ab.

Koutonen, P. & Logren, S. 2001. Ympäristökasvatus päiväkodissa ja kotona. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.9.2013

http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/7013/koutonen_paivi_logren_satu.pdf?sequence=1.

Kouvolan kaupungin ympäristöohjelma 2012–2020. Kouvolan kaupunginvaltuusto §58 11.6.2012.

Kurttio, T. & Kurki, O. 1999. Varhaiskasvattajan ympäristöopas. Helsinki: Työväen sivistysliitto.

Mäkivaara, M. & Sarviaho, M. 1999. Kivi, paperi ja sakset - Ympäristö- ja taidekasvatusta yhteistoiminnallisoin keinoin. Helsinki: Kirjayhtymä.

Nummi, E. 1998. Täti Vihreän ympäristöopas. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Nurmiranta, H., Leppämäki, P. & Horppu, S. 2009. Kehityopsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki: Kirjapaja.

Nyholm, A. & Åberg, M. 2010. Lapsi oppii luonnosta -ideoita ympäristökasvatuksen toteuttamiseen päiväkodissa. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.9.2013 <http://publications.theseus.fi/handle/10024/25383>.

Ruusulaakson varhaiskasvatussuunnitelma (VASU). 2012.

Suomen Latu. 2013. Metsämörri.

http://www.suomenlatu.fi/suomen_latu/lapset_nuoret/metsamorri/. Viitattu 25.9.2013.

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry. 2013. Mikä vihreä lippu?

<http://www.vihrealippu.fi/vl/mika>. Viitattu 19.9.2013.

Vallentin, R. 2013. Ekoarkea! Kouvola – Kouvolan kaupungin tiedotuslehti 3/2013, 24.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Toinen tarkistettu painos. 2005. Stakes oppaita 56. Helsinki: Stakes.

Vilkko-Riihelä, A. 2008. Lukion kertauskirja Psykologia. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.